

УДК 766:655.3.06-021.464](477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/97-2-24>

Анастасія МАТУС,
orcid.org/0009-0007-4447-7977
студентка II курсу магістратури факультет теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
(Обухів, Київська область, Україна) nastamatus@gmail.com

УКРАЇНСЬКІ ЗИНИ: ГРАФІЧНІ САМВИДАВИ У МИСТЕЦТВІ

У статті розглянуто зін як окремий феномен сучасної візуальної культури та об'єкт мистецтвознавчого аналізу. Активна присутність зинів у мистецькому просторі транлює важливість вивчати їх разом з іншими видами мистецтва.

***Метою дослідження** є актуалізація зину як повноцінного об'єкта мистецтвознавчого аналізу, а також розширення підходів до його інтерпретації у сучасному науковому дискурсі, необхідності вивчення зинів не лише як засобу збереження візуального і текстового матеріалу, а й як самостійного явища, що поєднує риси художньої графіки, ілюстрації та експериментальних форм друку.*

***Методи дослідження** включають порівняльний аналіз різних типів самвидавів, а також застосування мистецтвознавчого підходу до розгляду зину як художнього об'єкта. У дослідженні використано узагальнення праць українських і зарубіжних авторів, що дозволило простежити еволюцію зинів та окреслити основні напрями їхнього розвитку. Описові та аналітичні методи дали змогу охарактеризувати формальні особливості зинів, їхню структуру, матеріали, способи створення та поширення.*

***У результаті дослідження** встановлено, що зін є багатоформатним і актуальним явищем, яке існує як у друкованому, так і в електронному вигляді та охоплює різні типи, зокрема артзіни, перзіни, літературні та фанзіни. Визначено, що ключовими рисами зину є малотиражність, незалежність від офіційних видавничих структур і свобода творчого вираження. Автори активно експериментують із композицією, матеріалами, техніками друку та версткою, що надає кожному виданню індивідуального характеру. Зини виконують функції творчого портфоліо, засобу самовираження та комунікації в межах мистецьких і професійних спільнот. Також увагу приділено аналізу українських практик створення зинів, що демонструють потенціал цього формату як інструменту художньої репрезентації.*

***У висновках** підкреслено, що графічний зін має всі ознаки мистецького твору та може бути предметом повноцінного мистецтвознавчого аналізу поряд з іншими видами образотворчого мистецтва. Його композиція, техніка виконання і змістове наповнення відкривають широкі можливості для інтерпретації. Крім того, зін формує новий тип взаємодії між автором і глядачем, забезпечуючи більш інтимний і безпосередній досвід сприйняття мистецтва. Таким чином, обґрунтовується необхідність інтеграції зинів у поле мистецтвознавчих досліджень та їхнього збереження як важливої складової сучасної візуальної культури.*

***Ключові слова:** зін, графічний зін, самвидав, сучасне мистецтво, графічне мистецтво, візуальна культура, мистецтвознавство.*

Anastasiia MATUS,
orcid.org/0009-0007-4447-7977
2nd year master's student, Faculty of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
(Obukhiv, Kyiv region, Ukraine) nastamatus@gmail.com

UKRAINIAN ZINES: GRAPHIC SELF-PUBLISHED WORKS IN ART

The article presents zines as a separate phenomenon of contemporary visual culture and an object of art historical analysis. The current presence of zines in the art space conveys the importance of studying them together with other types of art.

The research aims to actualise the zine as a full-fledged object of art historical analysis, as well as to expand approaches to its interpretation in modern scientific discourse, the need to study zines not only as a means of preserving visual and textual material, but also as an independent phenomenon that combines features of artistic graphics, illustration, and experimental forms of printing.

The research methods include a comparative analysis of different types of samizdat, as well as the application of an art historical approach to considering the zine as an artistic object. The study used a generalisation of the works of Ukrainian and foreign authors, which allowed us to trace the evolution of zines and outline the main directions of their development. Descriptive and analytical methods made it possible to characterise the formal features of zines, their structure, materials, methods of creation and distribution.

The study found that zines are a multi-format and relevant phenomenon that exists in both printed and electronic form and encompasses various types, including artzines, perzines, literary and fanzines. It was determined that the key features of zines are small print runs, independence from official publishing structures and freedom of creative expression. Authors actively experiment with composition, materials, printing techniques and layout, which gives each publication an individual character.

The conclusions emphasise that a graphic zine has all the features of a work of art and can be the subject of a full-fledged art historical analysis along with other types of fine art. Its composition, execution technique and content open up wide possibilities for interpretation. In addition, a zine forms a new type of interaction between the author and the viewer, providing a more intimate and direct experience of perceiving art. Thus, the need to integrate zines into the field of art historical research and their preservation as an important component of modern visual culture is substantiated.

Key words: zine, graphic zine, self-publishing, contemporary art, graphic art, visual culture, art critique.

Постановка проблеми. Серед творів графічного дизайну виділяють окрему групу авторських малотиражних або рукописних книг – зінів. Ці графічні самвидави є методом індивідуального самовираження або проявами субкультур. Але як об'єкти художньої графіки та дизайну можуть бути розглянуті з мистецтвознавчої позиції. Зіни займають значне місце у мистецькому просторі, навіть якщо вони існують окремо від загального процесу, підкреслюючи мету діяльності.

Аналіз попередніх досліджень: В українському культурологічному просторі зіни розглянуті недовістатньо. Але протягом 2020-х років з'явилися статті, які розглядають різні аспекти самвидаву, в тому числі створення зінів. Дослідниця В. Приставка (Приставка, 2021, 2022) розглядає історію українських зінів як приклад графічного дизайну. Її статті були одними з перших досліджень історії українського зіну. М. Закалюжна (Закалюжна, 2013) досліджує діяльність сучасних видавництв, які були основним рушієм розвитку зінів. Дослідниця Ю. Карпець (Карпець, 2021) систематизувала матеріали з діяльності видавців зінів 2020-х років.

В англomовному середовищі тематика зіну розглянута значно краще. Дослідники Дункомбе С. (Duncombe, 1997), Френч Дж. та Курд Е. (French, 2022), вивчали зін в політичному та мистецькому просторі; Стодарт Р. і Кісер Т. (Stoddart, 2013) про зіни у бібліотеках та каталогізацію. М. Сандху (Сандху, 2016) надає узагальнену історію створення зінів, арт-буків, а також концентрує свою увагу на мистецтві Індії.

Мета статті. Метою дослідження є актуалізація зіну як повноцінного об'єкта мистецтвознавчого аналізу. У статті порушується питання необхідності його вивчення не лише з огляду на збереження візуального та текстового матеріалу шляхом архівування в бібліотеках і музеях, а й як самостійного феномену візуальної культури.

Виклад основного матеріалу. Енциклопедія Британіка наводить наступне формулювання терміну зін: «Зін (фр. zine) – друковане або онлайн-видання з малим тиражем, яке виробляється некомерційними

засобами та призначене для вузької аудиторії. Термін «зін» походить від слова «фанзін» (fanzine), що походить від слова «фан» (fan) та «журнал» (magazine)» (Британіка). В українському публічному просторі зін трактується як незалежне малотиражне видання, яке не має ISBN і поширюється у довільній формі (Дуденко, 2024). Зазвичай тираж може відрізнятися кількістю від одного примірника до сотні, тому найпопулярніший засіб друку є ксерокопія. Фінальний розмір зіну сягає формату А6 – А5.

Окрім брошурного, журнального варіанту оформлення графічних зінів, автори також керуються довільним використанням матеріалу для формування зіну в оригінальному вигляді, який буде важко тиражувати, чим і підтримується його унікальність. У варіанті вільного оформлення зіну без фінальної верстки, коли митець керується лише побудовою композиції на аркуші (як він і бачить фінальний зін) ілюстровані сторінки рівноцінні повноцінній роботі образотворчого мистецтва на прикладі Ольги Лісовської і її зіну “Вовча Туча” (іл. 1) (Лісовська, 2023). Так само це працює у форматі ілюстрацій в наївному стилі Юлі Пілюлі “Донбас зі мною назавжди” (іл. 2). О. Лісовська розробляла повноцінні ілюстрації до зіну, які окремо є також саме образотворчим мистецтвом. Так само і Ю. Пілюля, яка ілюструвала власні спогади про Донбас, працюючи над власними спогадами та довершуючи власним стилем як це може відчуватись у перспективі пам'яті.

Іл. 1. Ольга Лісовська. “Вовча Туча”. 2023. Ілюстрація. Змішана техніка. Друк. (Лісовська, 2023: 7)

Іл. 2. Юля Пілюля. “Донбас зі мною завжди”. 2023. Ілюстрація. Цифрова техніка. Друк. (Світлина автора)

Окрім фізичних зинів, з появою Інтернету існують електронні зини або е-зини від англійського “e-zine” (Приставка, 2021: 203). Тоді це називали повноцінними сайтами, які оформляються під повноцінний зин, з форматом GIF, текстом, усім, що дає змогу цифровому варіанту і що неможливо відтворити на друці (дати відео, динамічні розділення, спец-ефекти тощо). З часом цей варіант пішов у забуття, ймовірно, через велику активність людей у переході на інтернет-форуми та труднощі з підтриманням цих сайтів. Форуми надавали дозвіл самостійно ділитися власною творчістю, формувати спільноту; потім це перейшло у соцмережі.

Сьогодні електронними зинами можна назвати ті, які малювали у цифровому форматі. Працювати над виглядом сторінок стало набагато зручніше та з меншою потребою у матеріалі, швидкості та легкості поширення у будь-якому місці, без потреби у друці. Поціновувачі та автори об’єднуються в одному місці власної спільноти та поширюють авторські зини, не обмежуючись ідеями. Окремо від електронних варіантів зинів, які зручні для продажу, оригінальні фізичні приклади все одно тримають свою цінність як єдиного екземпляру та цінуються у споживацькому просторі.

Після вивчення вигляду зинів зміст варіюється залежно від бажань автора. Арт-зини є найлегшим способом формування узагальненого уявлення про художника у довільному форматі. Зазвичай це збірка творів на окрему тему, з якою художник займався певний час, обираючи зин як відповідний формат для компонування власних творів. Також варіантом є, коли художник накопичив достатньо матеріалу і для довільного експонування обрав зин як відповідний варіант, достатній для продажу. Це один із зручних способів не перейматися розміщенням творів у відповідні арт-буки і ілюстровані книги та працювати над якістю зображення чи верстки. PDF-формат є одним із основних варіан-

тів електронного формату, що дає змогу продати його як додатковий матеріал від художника, керувати тим, наскільки поширеним він буде серед покупців, або зробити його доступним лише для меценатів, на власний розсуд автора.

Перзін, тобто авторський зин, керується схожим методом. На відміну від артзину, який сфокусований на мистецькій діяльності автора, перзін має довільний формат і має розповісти саме про автора і його думки, переживання. Перзін формувався в першу чергу для неофіційного представлення себе на прикладі анкетування з індивідуальним оформленням, щоб митці могли знайомитись у неофіційний спосіб. До ХХІ століття перзінами користувалися для знайомств, а сьогодні вони виконують роль візитівки. Загалом, його функція – представити власні ідеї та думки автора. Його формат дозволяє працювати так само, як і портфоліо – презентація навичок та умінь для працедавця. У ньому можна розміщувати власну творчість, проте це не набуватиме схожого значення, як це робить артзін.

Один із розповсюджених прикладів графічних зинів – фанзін. Історично фанзини найдовше розвивалися в Америці, і сьогодні у світі користуються значним попитом серед різних спільнот як найлегший спосіб друку неофіційного журналу зі власних поціновувань, лише для інших споживачів, які готові отримати примірник (Дуденко, 2024). Формування змісту фанзину рівнозначне іншим, попереднім прикладам, коли над одним збірником може працювати як одна людина, так і ціла команда. Графічний фанзін орієнтований на ілюстративну частину, хоч є варіанти і фото- та літературних зинів, тому в більшості залучають саме художників для формування ілюстративної теми. Різниця у вужчому форматі та чіткому розумінні самого фанзину, тоді як артзін через його довільну форму може повністю відрізнятись та не мати параметрів, загально окреслених у спільноті. Спільне між цими двома видами зину є те, на що орієнтація у відборі учасників: окрім теми також стиль, професійні чи досвідчені знання композиції, створення ілюстрації, розуміння роботи верстки, якщо буде потреба у друці. Однак в артзіні це лише про оригінальні твори, а у фанзіні – творчість по улюбленій фанхаті (або фандомі, від англ. fandom, тобто спільнота, яка цікавиться оригінальним продуктом і створює додатковий контент для активності та поширення власної ідеї щодо запропонованого продукту).

Що фанзін, що артзін та перзін мають свої окремі спільноти для поширення та різної градації можливості продажу, оскільки перше залежить

від популярності продукту, тоді як наступні – від готовності спільноти прийняти пропозицію та надати попит. Це суб'єктивна думка, розглянута з огляду на загальну популярність фанзину як явища і його більш сприятливе середовище не лише у мистецькому просторі, а й у порівнянні з іншими прикладами.

Зін залишається як мистецька одиниця. Сьогодні у світі графічний зін зустрічається серед самодіяльності художників, фанхат чи інших вузьких мистецьких спільнот, які саме зацікавлені у відстеженні митців, які активно користуються самвидавом (Sadhu, 2016: 2). Збереження малотиражності і низької медійності зинів по сьогодні тримає його першочергову ціль – бути створеним лише для його поціновувачів. За графічними зинами сьогодні можна легко, наскільки це можливо, отримати певне уявлення про активне сучасне мистецтво, яке не має можливості виставлятися у музеях чи галереях. Не кожен митець має на меті експонуватися у подібній інституції, чи формат робіт не дозволяє цього, чи успішність митця (наприклад, цифрове мистецтво), що викликає пошук альтернативи. Самвидав дозволяє їм створити подібний простір та сформувати його не лише як експозицію чи портфоліо власних робіт, а й оригінально подати це без потреби у пошуку належного експонування. Що легко зробити в перзінах. Ці та подібні приклади роботи у співавторстві дозволяють поглянути на неформальне мистецтво, яке завжди працюватиме лише у форматі зину. На прикладі зину Ольги Лісовської (Лісовська, 2023) і розгляду його створення, який є повноцінною історією внутрішніх переживань авторки під час повномасштабного вторгнення, надання можливість розглянути зін як серії робіт, які не розміщені у приміщенні галереї, а компактно роздруковані в одному примірнику. Першочерговою є ідея вивчати ці твори через зін, окрім доступу до оригінальних творів авторки, тим самим підкреслюючи значення фінального вигляду артзину як повноцінного об'єкта аналізу. Це не заважає мистецтвознавчому вивченню творів мисткині та складанню загального враження, тим більше, щоб побачити мету авторки, повністю оцінити процес створення: від розгляду ескізів до фінальної верстки та редагування щодо вигляду ілюстрацій у друці.

Графічний зін має потенціал бути врахований

до ознайомлення мистецтвознавчою спільнотою. Його варто аналізувати на рівні інших мистецьких творів. Він так само має техніку створення, матеріали, історію створення, композицію, сюжет, стиль, символи тощо. Формат довільного журналу, навпаки, дозволяє опрацювати той чи інший твір як мистецький, споживачу ближче познайомитися з ним, у зручному вигляді переглянути його та зацікавитися автором, помітити, що саме автор хотів передати. Цей досвід є досить унікальним і так само спрацює, як і виставка-експозиція, виглядає не лише персональним для глядача, а й дещо новим, ґрунтовним, без потреби у кураторському поясненні чи відповідній екскурсії.

Для мистецтвознавців це важливий феномен, який потрібно розглядати та враховувати у вивченні сучасного мистецтва. На сьогодні митці активно користуються зинами, тому для повного розуміння творчості та ідей, закладених у оригінальних екземплярах, потрібно їх виокремлювати на рівні всіх інших представлених робіт. Це також стосується потреби у збереженні зинів у музеях – не орієнтуватися на окремі зацікавлені незалежні спільноти, які займаються цим самостійно. Якщо зін визнано мистецьким об'єктом, йому належать відповідне збереження та архівація. Без цього є ймовірність, що важливий пласт сучасного мистецтва зникне та буде складно працювати у майбутньому без наявних прикладів. Професійна мистецтвознавча спільнота, яка займається формуванням нових тенденцій у ХХІ столітті, не може відкласти зін як неналежний чи недостатньо відповідний об'єкт аналізу.

Висновки. У статті було розглянуто графічний зін та його мистецький аспект, залучено до мистецтвознавчого вивчення та аналізовано на рівні, як і інші види мистецтва. Він має ознаки мистецького твору, щоб при вивченні того чи іншого митця залучати його з іншими творами належним чином. Ми дійшли висновку, що графічний зін у його різних форматах допомагає ближче познайомитися у нестандартний спосіб з автором чи авторами, що також дозволяє мистецтвознавчому загальному аналізу відповідної течії чи спільноти, яка обмінювалася творчістю. Ідея залучення вивчення самвидаву, як досить впливового явища у суспільстві, не лише з боку дизайну, а й сучасного мистецтва, яке так само яскраво розкриває його сутність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дуденко О. Тотальна творча свобода! Чому зини стають популярними і хто створює їх в Україні. *Sensormedia*: веб-сайт. URL: <https://sensormedia.com.ua/art/totalna-tvorcha-svoboda-chomu-ziny-staiut-populiarnymy-i-khto-stvoriuie-ikh-v-ukraini/> (дата звернення: 13.06.2025).
2. Закалюжна М. Як виглядає сучасний самвидав? *Postpaper*: веб-сайт URL: <https://postpaper.com.ua/city/samvudav.html> (дата звернення: 03.04.2025)
3. Карпець Ю. Що таке зини? Конспект дискусії «Культура зинів: розмова з художниками та видавцями». *Your Art*: веб-сайт. URL: <https://supportyourart.com/stories/shho-take-ziny-konspekt-dyskusiyi-kultura-ziniv-rozmova-z-hudozhnykamy-ta-vydavczyamy/> (дата звернення: 23.12.2025)
4. Лісовська О. Вовча туча. *Лисоповал*: веб-сайт. URL: <https://t.me/lisopoval> (дата звернення: 24.06.2023)
5. Приставка В. Зини як об'єкт сучасного графічного дизайну. *Грааль науки*. 2022. № 11. С. 627–629. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.24.12.2021.121> (дата звернення: 12.02.2026)
6. Приставка В. Хронологія розвитку зин-культури в Україні та Сполучених Штатах Америки. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. 2021. Т. 4, № 2. С. 197–209. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-7951.4.2.2021.246833> (дата звернення: 12.02.2026)
7. Duncombe S. Notes from Underground: Zines and the Politics of Alternative Culture. Illustrated ed., reprint. London : Verso, 1997. 240 p. (Haymarket series; Zinester's Guide). URL: <https://books.google.com.ua/books?id=17JYiza7N04C&pg=PA1&dq=zines&lr&hl=uk&pg=PP1#v=onepage&q=zines&f=false> (Last accessed: 25.06.2026)
8. French J., Curd E. Zining as artful method: Facilitating zines as participatory action research within art museums. *Action Research*. 2022. Vol. 20, No. 1. P. 77–95. DOI: <https://doi.org/10.1177/14767503211037104> (Last accessed: 27.08.2025)
9. Sandhu M. Artist Books and Art Zines: Past and Present. *Chitrolekha Journal on Art and Design*. 2016. DOI: <https://doi.org/10.21659/CJAD.42.V4N201> (Last accessed: 04.10.2025)
10. Stoddart R. A., Kiser T. Zines and the Library. *Library Resources & Technical Services*. 2013. Vol. 48, No. 3. P. 191–198. DOI: <https://doi.org/10.5860/lrts.48n3.191-198> (Last accessed: 13.12.2025)

REFERENCES

1. Dudenko O. (2024) Totalna tvorcha svoboda! Chomu ziny staiut populiarnymy i khto stvoriuie yikh v Ukraini [Total creative freedom! Why zines are becoming popular and who creates them in Ukraine] *Sensormedia*. URL: <https://sensormedia.com.ua/art/totalna-tvorcha-svoboda-chomu-ziny-staiut-populiarnymy-i-khto-stvoriuie-ikh-v-ukraini/> [in Ukrainian].
2. Zakaliuzhna M. (2013) Yak vyhliadaie suchasnyi samvydav? [What does modern self-publishing look like?] *Postpaper*. URL: <https://postpaper.com.ua/city/samvudav.html> [in Ukrainian].
3. Karpets Yu. (2021) Shcho take ziny? Konspekt dyskusii «Kultura ziniv: rozmova z khudozhnykamy ta vydavtsiamy» [What are zines? Summary of the discussion “Zine culture: a conversation with artists and publishers”] *Your Art*. URL: <https://supportyourart.com/stories/shho-take-ziny-konspekt-dyskusiyi-kultura-ziniv-rozmova-z-hudozhnykamy-ta-vydavczyamy/> [in Ukrainian].
4. Lisovska O. (2023) Vovcha tucha [Wolf cloud] *Lysopoval*. URL: <https://t.me/lisopoval> [in Ukrainian].
5. Prystavka V. (2022) Ziny yak ob'iekt suchasnoho hrafichnoho dyzainu [Zines as an object of modern graphic design] *Hraal nauky*, 11, 627–629. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.24.12.2021.121> [in Ukrainian].
6. Prystavka V. (2021) Khronolohiia rozvytku zin-kultury v Ukraini ta Spoluchenykh Shtatakh Ameryky [Chronology of the development of zine culture in Ukraine and the United States of America] *Demiurh: idei, tekhnolohii, perspektyvy dyzainu*, 4(2), 197–209. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-7951.4.2.2021.246833> [in Ukrainian].
7. Duncombe S. (1997) Notes from Underground: Zines and the Politics of Alternative Culture. London: Verso.
8. French J., Curd E. (2022) Zining as artful method: Facilitating zines as participatory action research within art museums. *Action Research*, 20(1), 77–95. DOI: <https://doi.org/10.1177/14767503211037104>
9. Sandhu M. (2016) Artist Books and Art Zines: Past and Present. *Chitrolekha Journal on Art and Design*. DOI: <https://doi.org/10.21659/CJAD.42.V4N201> [in English].
10. Stoddart R. A., Kiser T. (2013) Zines and the Library. *Library Resources & Technical Services*, 48(3), 191–198. DOI: <https://doi.org/10.5860/lrts.48n3.191-198>

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

